

Uitdagingen voor honderdjarigen

Na elkaar leest U vier artikels over het „grote toneel”. In de eerste bijdrage heeft Geert Opsomer het over drie Vlaamse A-gezelschappen: de KNS, de KVS en het NTG — het Koninklijk Jeugdtheater blijft hier buiten beschouwing (cf. *Etcetera* 18). Hebben die grote gezelschappen nog zin? Klaas Tindemans beschrijft een aantal bekende buitenlandse modellen. Marianne Van Kerkhoven ging haar licht opsteken bij Toneelgroep Amsterdam, die er bijna een jaar ervaring op heeft zitten. Jef De Roeck ten slotte duikt met prof. Carlos Tindemans in de geschiedenis van T 68, een poging, net twintig jaar geleden, tot hervorming van het theater in Vlaanderen.

In Nederland maakten de grote gezelschappen onlangs een ernstige crisis door. Er was even sprake van, Globe en Theater op te doeken. Het Publiektheater en Centrum gingen op in de radicale Toneelgroep Amsterdam en de Haagse Comedie zal wellicht nooit meer worden wat ze was. Op enkele jaren tijd werden de Nederlandse pendanten van onze A-gezelschappen ontmanteld of vervangen door soepele nieuwe structuren en een groot aanbod van grensaftastend theater. Exit “groot toneel” dus? Jan Joris Lamers laat er geen twijfel over bestaan: “Er zijn geen gemeenschappen meer die dat “grote toneel” willen maken en daardoor is het instandhouden van die bedrijven volstrekte waanzin.” (U. Claeys, E. Baeten, H. Teuchies, *Kunst en Beleid*, Vlaams Theater Instituut, 1986, pp. 13-19).

De evolutie in Nederland heeft ook het bij decreet beveiligde bestaan van de Koninklijke Nederlandse Schouwburg (Antwerpen), de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (Brussel) en het Nederlands Toneel Gent minder vanzelfsprekend gemaakt. Misschien zijn de Nederlandse en de Vlaamse situatie niet helemaal vergelijkbaar. Maar is de publieke belangstelling voor ons repertoiretheater zoveel groter? Is de kwaliteit hier misschien beter? Is de functie van het repertoiretheater hier beter omschreven? Of zijn de structuren soms soepeler?

Dalende publiekscijfers, onduidelijke sociale functie, starre structuren en oninteressant theater waren enkele van de redenen die in Nederland tot radicalisering hebben geleid. Onze repertoiretheaters hebben al de trein gemist die het Nederlandse repertoiretheater na Actie Tomaat en het Duitse onder impuls van eminente artistieke leiders als Stein, Gosch, Flimm, Grüber, Peymann e.a. wel hebben genomen. Toch is men bij onze A-gezelschappen ook dit keer van plan alles bij het oude te laten.

De al te zeldzame successen in de KNS (b.v. *Ghetto*), de KVS (b.v. *Nachtwake*), de wat betere situatie in het NTG en de recente successen van de Tanghe-producties (b.v. *De Vrek* in het NTG, *Romeo en Julia* in deKVS) moeten zeker niet geïnterpreteerd

worden als het begin van een radicaliseringsproces. Producties als de laatstgenoemde werken zelfs indirect mee aan de restauratiepoging om de oude sociale publieksfunctie van het repertoiretheater in volle glans te herstellen. Het grote publiek is er op af gekomen! Niet om de mogelijkheden en grenzen van Shakespeares klassieke stuk vandaag af te tasten, ook niet om interactiepatronen en tekens op elkaar te zien botsen en inwerken, maar om het feest van mooie beelden en het enthousiasme mee te maken en voor Tanghe zelf natuurlijk. In een niet zo ver verleden was het feest een middel om sociale en theatrale waarden uit te drukken (cf. resp. carnaval, Internationale Nieuwe Scène), nu wordt het feest meer en meer doel op zich. Dit tikkeltje oppervlakkigheid is ook niet het goede antwoord op de kritische vragen naar de functie van het repertoiretheater in deze tijd.

Ondertussen heeft een aantal middelgrote gezelschappen geprobeerd om een nieuwe betekenis te geven aan de traditionele repertoire- en publieksfuncties van de grote gezelschappen. Zo is de repertoirebenadering van De Tijd (en van het tot kleine zaalproducties veroordeelde Arca) veel interessanter gebleken dan die van de KNS of de KVS. Het Raamtheater heeft dan weer geprobeerd om de grote publieksfunctie te herdenken in zijn (aanvechtbaar) concept van “volkstheater”.

Kan men nu nog zoals L. Geerts (*Etcetera* 18) beweren: “Zelfs wanneer ze (= de repertoiregezelschappen) een lamentable periode doormaken, dan moeten we ze nog in stand houden, want ze zijn de enige garanten voor continuïteit en traditie”? Wie zegt dat de grote gezelschappen vandaag nog garantie bieden voor een continuïteit van de traditie? Als men daaronder geen museumtheater verstaat, maar evaluatie van traditioneel werk, dan kwamen de interessante producties van het jongste decennium niet van de grote theaters maar van Arca, Het Trojaanse Paard (onlangs omgedoopt tot „Jan Decorte + Cie”), e.a.

Meer nog, in geen enkele van de traditionele taken van het repertoiretheater hebben de A-gezelschappen

een monopolie opgebouwd: het brengen van grote zaalproducties met grote middelen, theater maken voor een groot publiek, een overzicht geven van het wereldrepertoire, educatieve functies, cultuurspreiding en democratisering, overdracht van een theatercanon, aandacht voor eigen dramaturgie...

Ook de sociale functie, die van de A-gezelschappen de zwaarst gesubsidieerde en belangrijkste categorie van het decreet heeft gemaakt, spreekt niet meer aan in haar oude vorm. De repertoiretheaters zijn niet langer de bewakers en spiegels van het burgerlijke en nationale ideeëngoed zoals in de negentiende eeuw. Ze zijn evenmin “volksuniversiteiten” (cf. De Gruyter) of “cultuurtempels” geworden zoals de Comédie Française. Wat is dan hun zo onmisbare rol?

Men zal zeggen: zij geven vorm aan de canon, het centrum van de theatercultuur (het zg. gevestigde theater), ze afschaffen zou leiden tot de anarchie van de marge. Maar zo werkt het vermoedelijk niet. Schaf je de repertoiretheaters af, dan zal de theatercultuur zich spontaan opnieuw organiseren in centrale en perifere activiteiten. De polarisatie centrum-marge typeert een universele dynamiek die niet verdwijnt met de repertoiretheaters en die eigen is aan het voortdurend onderhandelen tussen theatermakers en publiek over de kwaliteit van theater. Wat eerst marge was, wordt later vaak gevestigd en nog later verouderd theater waar opnieuw op gereageerd wordt enz.

Het probleem van de A-gezelschappen is dat ze sinds lang niet meer het ideale centrum van onze theatercultuur incarneren. Om sociale redenen: omdat ze niet meer de centrale positie hebben waar de inplanting van hun schouwburg wel nog naar verwijst; en om artistieke redenen: omdat ze een onbeweeglijk centrum in stand houden dat niet meer communiceert met de marge. Samenwerking met theatermakers uit de marge is zeldzaam, wordt afgebroken als men er zou kunnen uit leren (cf. de periode met Herman Gilisin het NTG) en leidt bijna nooit tot een wisselwerking. De A-gezelschappen zijn niet dynamisch genoeg en dreigen daardoor buiten de